

BOEKBESPREKINGEN

Diplomademocratie in Amerika

Margo Trappenburg*

Robert Putnam, *Our Kids. The American Dream in Crisis* en Charles Murray, *Coming Apart. The State of White America 1960-2010*

Toen ik op de lagere school zat – in de jaren zestig van de vorige eeuw – was Nederland nog behoorlijk verzuild. Ik zat op een protestants-christelijke school en dat hield in dat vrijwel al mijn medeleerlingen net als ik een hervormde of gereformeerde kerk bezochten. Deze religieuze homogeniteit ging samen met (forse) sociaaleconomische verschillen (hoewel ik betwijfel of we ons dat realiseerden). Tegenwoordig is dat anders. Moderne ouders sturen hun kinderen in Nederland nog steeds vaak en graag naar het bijzonder onderwijs, maar niet omdat ze daar geloofsgenootjes ontmoeten. Moderne ouders zoeken naar ‘ons soort mensen’-scholen: scholen waar andere ouders ook met een kinderbakfiets naartoe gaan en waar de kinderen Julia en Thomas heten, niet Kevin en Kimberly en zeker niet Mohammed en Aisha. De Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (WRR) doet in Nederland al enkele jaren onderzoek naar de problematiek van oude en nieuwe sociale scheidslijnen, dit in navolging van Bovens en Wille, die in hun boek *Diplomademocratie* (2010) betogen dat opleiding in Nederland een dominante scheidslijn lijkt te worden.

De hier besproken boeken gaan over de Amerikaanse variant van deze problematiek. *Our Kids* begint in Port Clinton (Ohio), in de jaren vijftig, toen Robert Putnam daar op school zat. *Coming Apart* van Charles Murray begint op 21 november 1963, de dag vóór de moord op president Kennedy. Beide auteurs signaleren dat het leven destijds niet ideaal was: er was racisme, er was seksisme, ‘people drank like a fish and smoked like a chimney’ (Murray), maar sociaaleconomisch was Amerika nog ‘one nation under God’. Putnam zat in de klas met rijke en arme kinderen en zijn rijkste klasgenoot kreeg te horen dat hij zijn rijkdom een beetje onder de pet moest houden. Don Draper, de geslaagde reclameman uit de tv serie *Mad Men* (Murray doet veel met verwijzingen naar televisieseries – aan mij erg besteed, maar misschien niet aan upper class-lezers van dit blad; volgens Murray wordt er in de Amerikaanse upper class heel weinig tv gekeken), woont ietsje mooier en ietsje groter dan zijn minder getalenteerde collega’s, maar niet veel. Dat is in de 21ste eeuw heel anders: de kloof tussen rijk en arm Amerika is sinds eind jaren zeventig enorm toegenomen. De mensen aan de bovenkant zijn steeds meer gaan verdienen en de mensen aan de onderkant hebben hun inkomen al decennialang niet zien groeien. Hoe komt dit? Beide boeken bespreken de econo-

* Dr. Margo Trappenburg is hoofddocent bestuurs- en organisatiewetenschap aan de Universiteit Utrecht.

Margo Trappenburg

mische ontwikkelingen die de premie op kennis en opleiding enorm hebben vergroot: advocaten die een bedrijf miljoenen besparen, CEO's en managers die miljoenenwinsten realiseren, ICT'ers die vernuftige nieuwe systemen verzinnen; allen zijn heel veel geld waard en krijgen dat ook. Ze krijgen zoveel geld dat ze daarmee een eigen wereld kunnen scheppen: heel mooie huizen op heel mooie plaatsen, met personeel en bewaking.

Maar de kloof tussen rijk en arm is niet eenvoudigweg een scheidslijn tussen mensen met meer en mensen met minder geld. Het is ook – net als in het Nederland van Bovens en Wille (2010) – een scheidslijn op basis van opleiding. De 'college sorting machine' (Murray) is steeds beter gaan werken. Ivy League-colleges selecteren aspirant-studenten op basis van IQ. Zestig jaar geleden lag het IQ van Harvard-studenten wel iets hoger dan dat van studenten aan community colleges, maar niet heel veel hoger. Nu is het verschil veel groter.

Er zijn heel veel meer hoger opgeleiden dan vroeger en het is dus voor hoger opgeleiden veel makkelijker om een even slimme partner te vinden (homogamie). IQ is voor een groot deel genetisch bepaald en twee ultraslimme Harvard PhD's die met elkaar trouwen hebben een grote kans dat hun kinderen ook heel slim zullen zijn. Deze hele slimme kinderen zitten niet meer in de klas met domme buurtkinderen. Hun ouders zijn over het algemeen wat ouder dan lager opgeleide ouders en zij nemen het ouderschap zeer serieus. Ze zoeken net zolang tot ze de ultieme school hebben gevonden voor hun kind, en als de school toch enigszins in gebreke blijft, kaarten zij dit aan en zeuren ze door tot de situatie verbetert.

Beide auteurs benadrukken dat de leden van de nieuwe upper class geen slechte mensen zijn. Putnam en zijn medewerkers hielden talloze uitgebreide interviews en laten zien dat de nieuwe upper class hard heeft moeten werken om zover te komen, dat men nog steeds heel hard werkt, en dat men heel serieus probeert om zijn kinderen een goede start te geven in het leven. Murray wijst erop dat Amerikanen ook collectief heel veel te danken hebben aan de inspanningen van de slimme leden van de bovenklasse: de welvaart is sinds de jaren vijftig en zestig enorm toegenomen.

Maar het is wel zo dat veel leden van de upper class geen idee meer hebben hoe het leven van gewone Amerikanen eruitziet, laat staan hoe het gesteld is met kinderen die opgroeien aan de onderkant van de samenleving. Murray legt zijn lezers een quiz voor met vragen als: 'Hebt u ooit wel eens werk moeten doen waardoor u aan het eind van de dag pijn voelde aan een lichaamsdeel?', 'Bent u bevriend met een persoon die op de basisschool heel hard moest werken voor een zes?', 'Gaat u wel eens vissen?', 'Hebt u ooit een aflevering van Dr. Phil of Oprah helemaal uitgekeken?' Op basis van de antwoorden kan de lezer berekenen of hij nog een beetje voeling heeft met 'mainstream America'. Putnam schetst op basis van zijn interviews portretten van tieners en adolescenten aan de onderkant, kinderen van alleenstaande moeders, wier vaders regelmatig in de gevangenis zitten. Tieners die om zich heen andere leeftijdgenoten zien die drugs gebruiken of in de criminaliteit terechtkomen. Leerlingen die op scholen zitten waar de docenten niet veel meer kunnen doen dan de orde handhaven, omdat ze aan de lesstof niet toekomen.

Deugden

Murray koppelt zijn data vervolgens aan wat hij omschrijft als de vier 'founding virtues' van Amerika: (1) huwelijksmoraal, (2) arbeidsethos, (3) eerlijkheid en (4) religiositeit. Tot eind negentiende eeuw werden deze deugden onderwezen via de zogenaamde *McGuffey readers* (op internet te lezen), en tot ver in de twintigste eeuw stonden ze niet ter discussie. Mannen moesten respect hebben voor vrouwen; voorechtelijke seks was laakbaar en mocht dit toch gebeuren, dan moest er worden getrouwd (deugd 1). Was je eenmaal getrouwd (maar ook daarvoor al), dan moest je hard werken om je vrouw en kind(eren) te onderhouden (deugd 2). Je mocht wel slim zakendoen, maar je mocht je niet verlagen tot bedrog, en stelen of moorden was helemaal uit den boze (deugd 3). Wat je specifiek geloofde was niet belangrijk, maar het was wel belangrijk dat je naar de kerk ging (deugd 4). Murray betoogt dat de vier deugden in onbruik zijn geraakt in de Amerikaanse onderklasse. Veel kinderen worden geboren zonder dat hun ouders getrouwd zijn. Het gaat soms om tienermoeders die – al of niet opzettelijk – zwanger raken. Maar het gaat ook vaak om zwangerschappen die niet gepland maar ook niet ongepland zijn, die 'gewoon gebeuren' als vrouwen in de twintig zijn. Anders dan Murray betoogt Putnam dat ook de onderklasse nog steeds gelooft in het huwelijk als het ultieme ideaal. Daarbij stellen vrouwen zich echter een goede man met een stabiel inkomen voor en dat zijn niet de mannen die ze tegenkomen in hun buurt. Ze stellen de droom van het huwelijk daarom uit, maar ze worden wel zwanger, want ouderschap is een haalbaar ideaal. Dat is vooral een kwestie van er zijn voor je kinderen, en dat ziet men zichzelf wel doen.

Volgens Murray praktiseert de upper class nog alle vier de *founding virtues*. Hoger opgeleide burgers zoeken eerst een goede partner, wonen een tijdje samen, gaan trouwen en krijgen dan pas een baby. Ze werken heel hard en ze vinden dat ook heel belangrijk. Meer dan burgers uit de onderklasse gaan ze nog regelmatig naar een kerk en hoewel zij minder lid zijn van clubs en verenigingen dan burgers in de jaren vijftig, zijn ze dat veel vaker dan burgers aan de onderkant (hier baseert Murray zich op cijfers van Putnam). Of ze altijd helemaal eerlijk zijn, is lastiger te zeggen – wellicht wijzen de recente financiële schandalen en de idiote bonussen in het bedrijfsleven erop dat deze deugd toch een beetje is weggezakt –, maar ze leven in elk geval in een omgeving waar ze kunnen geloven dat de meeste mensen te vertrouwen zijn.

Aan de onderkant wordt soms ook heel hard gewerkt, en dat voor (te) weinig geld, maar aan de onderkant vinden we ook veel mannen die het geen probleem vinden te teren op de zak van hun vriendin, hun moeder of hun zus. Dat zijn geen mannen die – Nederlandse stijl – papadagen nemen en dan met hun kroost leuke dingen ondernemen. Het zijn mannen die zitten te gamen of tv te kijken terwijl hun vriendin werkt, de boodschappen doet en de kinderen verzorgt. De criminaliteit aan de onderkant is enorm toegenomen. Het aantal blanke mannen in de gevangenis verviervoudigde tussen 1974 en 2004. Het verval van religie betekent in arme buurten vooral een afname van sociaal kapitaal. Alleenstaande moeders hebben hun handen vol aan hun werk en hun kinderen, en hebben daarnaast niet ook nog tijd en energie om de buurt en talloze verenigingen overeind te houden.

Margo Trappenburg

Volgens Murray zou de upper class de deugden die hij zelf nog zo vanzelfsprekend praktiseert, actief moeten uitdragen (*preach what you practice*). Het is funest dat de bovenklasse zich een ethiek heeft aangemeten van alomvattende aardigheid: 'be nice and respect everyone else's way of doing things'. Er is een 'great awakening' nodig. De bovenklasse moet zich weer actief gaan bemoeien met de onderklasse.

Onze kinderen

Interessant genoeg is dat ook hetgeen waar Putnam op uitkomt. Rijke, hoogopgeleide Amerikanen moeten zich realiseren dat kinderen die nu opgroeien, groot worden in een heel andere wereld dan de wereld die zij kennen, ook al zijn die rijke Amerikanen zelf nog van mindere afkomst. Een wereld met 'alleen maar' weinig geld (de onderkant van Port Clinton in de jaren vijftig) is wezenlijk anders dan een wereld waarin alle volwassenen instabiel en onberekenbaar zijn, met wisselende relaties, waar vaders in de gevangenis zitten, waar ouders en kinderen nog maar zelden samen eten, waar drugs gebruikt en gedeald worden, en waar wapens op school niets bijzonders zijn. Vroeger woonden kinderen met falende ouders in buurten waar andere volwassenen vanzelfsprekend een oogje in het zeil hielden. Hun netwerk bestond voor een deel uit ooms of verre neven die het gemaakt hadden en die zich bekommerden om hun familie. Met de toenemende kloof tussen arm en rijk is dat steeds minder het geval. Families worden door homogamie steeds eenvormiger; medebewoners in een achterstandsbuurt zijn bijna nooit meer slimme winkeliers of buurvrouwen die zich ontfermen over een kind dat thuis onvoldoende aandacht krijgt. Kinderen van nu zijn veel meer uitgeleverd aan hun soms goedwillende maar niet kunnende, soms evident tekortschietende ouders. Wat je ook vindt van het gedrag van de betrokken volwassenen, hun kinderen kunnen daar niets aan doen, schrijft Putnam. Het zijn 'our kids' en Amerikanen moeten manieren verzinnen om hun lot te verbeteren. Inkomensherverdeling bijvoorbeeld. Maar ook een iets minder streng criminaliteitsbeleid zou kunnen helpen om meer kinderen een vaderfiguur te gunnen in hun leven. En verder moeten er manieren worden bedacht om kinderen weer in aanraking te brengen met mensen buiten hun eigen sociale omgeving. Vormen van mentorschap bijvoorbeeld.

Twee geweldige boeken dus. Voor *Beleid en Maatschappij*-lezers die ze niet alle twee willen lezen nog even de verschillen. Murray is geestiger en haalt er meer dingen bij: het huwelijksleven van de *founding fathers* van de Verenigde Staten, de eerdergenoemde *McGuffey readers* en tv-programma's (naast *Mad Men* is er ook een heerlijke analyse van de serie *Thirtysomething* uit de jaren tachtig). Murray heeft naast zijn analyse van de toestand in Amerika ook een korte terloopse bespiegeling over de onvermijdelijke implosie van Europese verzorgingsstaten (de verzorgingsstaat zal eindeloos uitdijen en dit is financieel niet meer op te brengen voor de overblijvende werknemers in de private sector; er zullen daarom nieuwe belastingbetalers worden geïmporteerd uit landen met heel andere waardepatronen en dat gaat leiden tot de totale ineenstorting). Putnam ziet Europa meer als

een voorbeeld (bijvoorbeeld als het gaat om zwangerschaps- en ouderschapsverlof). Hij creëert met zijn vele portretjes van opgroeiende kinderen en interviews met hun ouders ook meer inzicht in de gescheiden werelden waar zijn boek over gaat. Putnam is recenter verschenen en dus gebaseerd op de laatste cijfers, hoewel Murray een punt heeft waar hij zich beperkt tot ontwikkelingen tot aan de jongste financiële crisis, omdat hij een trend wil schetsen zonder dat de daardoor veroorzaakte werkloosheid er doorheen speelt. Om vergelijkbare redenen is het ook een verdedigbare keuze om de toestand van blank Amerika te beschrijven, zodat de analyse niet voortdurend wordt doorkruist door bespiegelingen over de vraag of ontwikkelingen samenhangen met ras, met klasse of met allebei. U mag zelf kiezen.

Literatuur

- Bovens, M., & Wille, A. (2010). *Diplomademocratie*. Amsterdam: Bert Bakker.
- Murray, C. (2012). *Coming Apart. The State of White America 1960-2010*. Crown Forum.
- Putnam, R. (2015). *Our Kids. The American Dream in Crisis*. New York: Simon and Schuster.